

11.01.2025.

Dr hab. inż. arch. Monika Maria Cysek-Pawlak, prof. PŁ
Zakład Urbanistyki i Rewitalizacji Miast
Instytut Architektury i Urbanistyki
Wydział Budownictwa, Architektury i Inżynierii Środowiska
Politechnika Łódzka
Al. Politechniki 6
93-590 Łódź

Recenzja

rozprawy doktorskiej mgr inż. Dominiki Barbary Mazur pt. „Programowanie rewitalizacji miejskich obszarów zdegradowanych na przykładzie Bydgoszczy i Lublina” wykonanej pod kierunkiem promotora dr hab. Waldemara Gorzyma-Wilkowskiego, prof. UMCS

Przedmiotem recenzji jest dysertacja doktorska autorstwa mgr inż. Dominiki Barbary Mazur, która uzyskała tytuł magistra w dniu 17 lipca 2020 roku na Wydziale Nauk o Ziemi i Gospodarki Przestrzennej UMCS. Tytuł pracy magisterskiej, przygotowanej pod kierunkiem promotora dr hab. Waldemara Gorzyma-Wilkowskiego, prof. UMCS, brzmi: „Konflikty w planowaniu przestrzennym na przykładzie gminy Bychawa i gminy Strzyżewice”.

Recenzent nie posiada informacji, aby kandydatka ubiegała się wcześniej o nadanie stopnia doktora, co – ze względu na niedawne ukończenie Szkoły Doktorskiej Nauk Społecznych Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie (listopad 2024) – należałoby wykluczyć.

Zgodnie z dostarczonymi materiałami, mgr inż. Dominika Barbara Mazur jest autorką pięciu publikacji naukowych. Artykuł pt. „Konflikty przestrzenne w procesach suburbanizacyjnych w świetle planowania przestrzennego. Studium przypadku podlubelskiej gminy Strzyżewice”, opublikowany jest w czasopiśmie *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska, sectio B – Geographia, Geologia, Mineralogia et Petrographia*, który znajduje się w wykazie czasopism naukowych sporządzonym zgodnie z przepisami wydanymi na podstawie art. 267 ust. 2 pkt 2 lit. b. Mgr inż. Dominika Barbara Mazur spełnia tym samym wymagania stawiane w art. 186 ust. 1 pkt 3 lit. a Ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce.

Ocena układu rozprawy doktorskiej

Przesłana recenzentowi praca jest wydrukowana w formacie A4 i oprawiona w miękką oprawę, łączoną za pomocą plastikowego grzbietu. Całość liczy 307 stron wydruku dwustronnego. Główna treść pracy zajmuje 270 stron. Następnie znajdują się: literatura, spis dokumentów urzędowych, raportów, uchwał, ustaw, źródeł internetowych, tabel, rycin oraz załączniki. Recenzent zauważa, że wydrukowanie

pracy w kolorze ułatwiłoby jej odbiór, ponieważ ryciny zawierają legendy oznaczone różnymi kolorami, co staje się problematyczne w przypadku wydruku czarno-białego. Dodatkowo liczba grafik jest niewielka m.in. warto byłoby wzbogacić pracę o mapy i zdjęcia związane z wybranymi dobrymi praktykami. W legendach użytych w pracy występują różne wielkości liter (małe np. str. 90, duże np. str. 98) oraz napisy częściowo rozpixselizowane.

Treść pracy została podzielona na 5 rozdziałów. Dysertację otwiera streszczenie, po którym umieszczono wstęp, natomiast całość zamyka zakończenie. Dołączone załączniki obejmują scenariusze indywidualnych wywiadów pogłębionych oraz ankietę skierowaną do mieszkańców obszarów rewitalizacji.

Streszczenie przedstawia znaczenie procesu rewitalizacji dla rozwoju polskich miast. Zawiera kontekst, cel badawczy oraz hipotezę, jednak brakuje w nim wyników, metod i wniosków - elementów właściwych streszczeniu. We wstępie omówiono znaczenie rewitalizacji w kontekście współczesnych miast oraz zarysowano problem badawczy. Główny cel dysertacji określono jako identyfikację mechanizmów programowania i realizacji programów rewitalizacji w dwóch miastach wojewódzkich – Bydgoszczy i Lublinie. Przedstawiono również hipotezy i pytania badawcze. Recenzent zwraca uwagę na niewystarczające wyjaśnienie wyboru Lublina i Bydgoszczy jako przedmiotu badania (str. 9). Autor opisuje strukturę pracy, podkreślając metody badawcze oraz źródła. Zasoby literaturowe obejmują 230 pozycji, z czego 191 opublikowano w języku polskim, a 39 w języku angielskim. Wstęp kończy się schematem postępowania badawczego.

Rozdział pierwszy, zatytułowany „Teoria, ustawodawstwo, praktyka”, zawiera wyjaśnienie kluczowych pojęć używanych w pracy, takich jak przestrzeń, konflikty w przestrzeni, rewitalizacja czy partycypacja społeczna. Recenzent zwraca uwagę, że w pracy pt. „Programowanie rewitalizacji miejskich obszarów zdegradowanych na przykładzie Bydgoszczy i Lublina” należałoby dodać definicję terminu programowanie. Warto byłoby także rozważyć rozbudowanie zagadnienia partnerstwa publiczno-prywatnego. Natomiast, część dotyczącą konfliktów w przestrzeni wyróżnić należy jako bardzo dobry przykład literaturowej analizy.

Kolejny podrozdział dotyczy formalno-prawnych warunków rewitalizacji w Polsce. Autor szczegółowo opisuje Ustawę o rewitalizacji z dnia 9 października 2015 r., jednak pomija zmiany wprowadzone przez Ustawę z dnia 7 lipca 2023 r. o zmianie ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz niektórych innych ustaw. Uwzględnienie tych zmian, w tym wprowadzenia planu ogólnego w miejsce studium, byłoby istotne ze względu na ich znaczenie dla tematyki pracy. W odniesieniu do wpływu ustawy o rewitalizacji na inne akty prawne autor korzysta z praktycznego komentarza z 2016r. (str. 540) Recenzent sugeruje, że w kontekście nowelizacji Ustawy o rewitalizacji należałoby uwzględnić zarówno wprowadzone przez nią zmiany, jak i nowsze komentarze do tego aktu prawnego.

Rozdział pierwszy kończy się opisem dobrych praktyk z Polski i ze świata. Recenzent zauważa jednak, że podrozdział ten nie został opracowany w sposób jednolity – brakuje w nim spójnego schematu opisu, w którym w każdej analizowanej części uwzględniano by kwestie finansowania (kwoty, źródło, beneficjent), zakresu, zastosowanych metod oraz uzyskanych efektów. W ocenie recenzenta w tej części zabrakło również wniosków, które mogłyby być wykorzystane w dalszej części pracy, szczególnie w odniesieniu do przypadków Bydgoszczy i Lublina, kluczowych dla dysertacji. Dodatkowo, w odniesieniu do przykładów z Łodzi, nie sprawdzono, w jakim

stopniu opisane inwestycje zostały już zrealizowane, a w jakim pozostają jedynie planami. Zakres omawianych projektów również nie jest czytelny. Recenzent zauważył ponadto, że używany skrót PRDF nie jest powszechnie rozpoznawalny. Niemniej jednak należy podkreślić, że włączenie podrozdziału dotyczącego dobrych praktyk było właściwą decyzją, zgodną z pożądaną strukturą dysertacji.

Rozdział drugi, zatytułowany „Uwarunkowania rewitalizacji”, przedstawia podstawowe informacje o miastach, historii oraz rozwój przestrzenny Bydgoszczy i Lublina. Opis historii rozwoju można uznać za rzeczowy, jednak recenzent zastanawia się, czemu służy tak obszerne, odtwórcze opracowanie w dysertacji. Zamiast poświęcać tyle stron na szczegółowy opis historii, warto było przeanalizować, w jakim stopniu historia rozwoju miast została uwzględniona np. przy określaniu obszaru zdegradowanego, a następnie obszaru rewitalizacji.

Rozdział trzeci, zatytułowany „Programy rewitalizacji”, omawia różne programy rewitalizacji realizowane w Lublinie i Bydgoszczy. Recenzent zwraca uwagę na brak wyjaśnienia kryteriów doboru opisywanych programów. Warto byłoby przeanalizować kolejne kroki podejmowane przez miasta w ramach działań rewitalizacyjnych – opisać je w każdym przypadku, wskazać kluczowe zagadnienia merytoryczne zawarte w dokumentach według czytelnego schematu. Obecna forma opisu jest trudna w odbiorze. Należy jednak podkreślić, że poruszane w tym rozdziale zagadnienia są istotne w pracy dotyczącej programowania rewitalizacji.

Rozdział czwarty, zatytułowany „Realizacja programów rewitalizacji”, przedstawia projekty wdrożeniowe z zakresu inwestycji komunalnych, działań na rzecz tkanki społecznej oraz planowania przestrzennego. Recenzent zauważa, że rozdział ten, podobnie jak poprzedni, byłby bardziej klarowny, gdyby opis poszczególnych projektów został ujednolicony według tego samego schematu. W tekście brakuje również wyjaśnienia doboru przedstawionych projektów oraz uzasadnienia ich podziału w sposób przyjęty przez autora. Podobnie jak w poprzednim rozdziale, logika struktury pracy – od ogólnych informacji programowych (rozdział trzeci) do szczegółowego opisu poszczególnych realizacji (rozdział czwarty) – została zachowana i jest poprawna.

Rozdział piąty, zatytułowany „Podsumowanie”, podejmuje próbę porównania programów rewitalizacji pod kątem chronologii, procedur opracowania, zawartości programów, ich celów, przedsięwzięć rewitalizacyjnych, monitoringu oraz oceny. W rozdziale zamieszczono również osobny podrozdział dotyczący oceny efektów przeprowadzonych działań w kontekście problemów mieszkańców obszarów rewitalizowanych oraz ich potrzeb. Przedstawiono opinie mieszkańców na temat inwestycji i działań realizowanych przez Urzędy Miast, a rozdział zakończono refleksją na temat partycypacji społecznej.

Zakończenie zamyka wywód dysertacji i zawiera wnioski końcowe, które uzupełniają te przedstawione w podsumowaniu. Podjęto próbę zdefiniowania dotychczasowego modelu programowania i realizacji procesu rewitalizacji oraz zaproponowano ujęcie modelowe. Recenzent sugerowałby dodanie wniosków z ewolucji podejścia do rewitalizacji, aby w sposób syntetyczny wskazać różnice oraz podkreślić, na jakich polach poszczególne programy rozwijały się lub rozwiązywały

kolejne problemy związane z rewitalizacją. Przedstawiony na końcu schemat modelu programowania i realizacji procesu rewitalizacji (ryc. 64) jest interesujący. Warto jednak rozważyć dodanie elementu określającego miejsce (czas), w którym ustala się priorytety działań (np. kolejność realizacji). Taki element mógłby determinować wybór projektów wdrożeniowych w sytuacjach, gdy brakuje środków na pełną realizację procesów rewitalizacji – co autor słusznie zauważył, że zdarza się to często.

Ocena zastosowanego piśmiennictwa w ramach rozprawy doktorskiej

Piśmiennictwo wykorzystane w ramach rozprawy doktorskiej zostało dobrane w sposób rzetelny i adekwatny do tematyki pracy. Autorka dokonała starannego wyboru źródeł naukowych, uwzględniając zarówno klasyczne, jak i najnowsze publikacje w danej dziedzinie, co świadczy o jej dobrym rozeznaniu w literaturze przedmiotu. Cytowane źródła są różnorodne i obejmują zarówno publikacje krajowe, jak i zagraniczne, co podkreśla szeroki kontekst naukowy i pozwala na wszechstronne podejście do tematu. Wszystkie przytoczone publikacje zostały właściwie cytowane i zintegrowane z treścią rozprawy w sposób merytoryczny, co wskazuje na ich zrozumienie.

Ocena języka pracy

Analizując język rozprawy, można zauważyć, że w jej treści wystąpiła bardzo niewielka liczba drobnych uchybień językowych, takich jak zbędne użycie „dla” (str. 18) czy zamiana „opłaty adiacenckiej” na „opłatę docencką” (str. 56). Niemniej jednak błędy te mają charakter marginalny, są bardzo sporadyczne i nie wpływają w istotny sposób na ogólną jakość językową pracy.

Wskazanie oraz ocena zastosowanych metod badawczych

Część „Metody badawcze i źródła” stanowi wyjaśnienie zagadnienia. W dysertacji podkreślono, że kluczowym narzędziem jakościowym były indywidualne wywiady pogłębione (IDI – Individual In-depth Interview), których w latach 2023–2024 przeprowadzono 33. Respondentami byli przedstawiciele Urzędu Miasta w Lublinie i Bydgoszczy, członkowie Rad Osiedli oraz Rad Dzielnic, a także przedstawiciele organizacji społecznych i działacze społeczni. Dodatkowo przeprowadzono badanie opinii mieszkańców obszarów objętych programami rewitalizacji, wykorzystując metodę PAPI (Paper and Pencil Interview). W sumie w badaniu udział wzięło 357 respondentów – 175 z Bydgoszczy oraz 182 z Lublina (w latach 2023–2024).

Na przełomie lutego 2023 i kwietnia 2024 roku przeprowadzono również wizje terenowe miejsc objętych rewitalizacją w Lublinie i Bydgoszczy. W ramach badań terenowych odwiedziono łącznie 14 lokalizacji (po 7 w każdym mieście). Recenzent zwraca uwagę na brak badań terenowych dotyczących przypadków przedstawianych w pracy jako dobre praktyki. Znajomość terenu i osobista obecność badacza w analizowanych miejscach pozwoliłyby lepiej osadzić przedstawione przypadki w ich lokalnych uwarunkowaniach.

Recenzent zastanawia się nad poprawnością użytych terminów „badania pilotażowe” oraz „badania empiryczne” (schemat – str. 19). Autor nie wyjaśnia, które z

badani przeprowadzonych w pracy zostały uznane za badania pilotażowe. Niemniej jednak wydaje się, że studia przypadków (case study) wykorzystane w badaniu nie wpisują się w zakres badań pilotażowych. W jaki bowiem sposób miałyby one służyć wstępnej weryfikacji narzędzi badawczych, przyjętych też czy problemów badawczych?

Podobnie, recenzent zastanawia się, na ile właściwe jest określenie „badania empiryczne” w odniesieniu do przeprowadzonych ankiet. Być może autor przyjął, że percepcja procesu rewitalizacji przez mieszkańców, badana za pomocą ankiet, stanowi dowód empiryczny? Podsumowując, recenzent ocenia dobór metod badawczych jako trafny, jednak wskazuje na potrzebę uzasadnienia ich wyboru w pracy. Ponadto, warto doprecyzować, jak autor definiuje lukę badawczą, którą uzupełnia swoim opracowaniem.

Ocena części rozprawy doktorskiej dotyczącej omówienia wyników badań

W ocenie recenzenta, szczególną uwagę zwracają wyniki badań ankietowych, które stanowią najciekawszą część analiz zawartych w rozprawie. Szkoda, że brakuje konsekwentnego zestawienia tych wyników w odniesieniu do dwóch analizowanych miast – Bydgoszczy i Lublina. W dużej części przedstawione wyniki nie mają charakteru porównawczego, co znacząco ogranicza możliwość szerszej interpretacji różnic i podobieństw między tymi ośrodkami, czy szukania ogólnych tendencji bądź wniosków.

Wśród wyników należy wyróżnić interesujące wnioski dotyczące powodów wielokrotnego obejmowania wybranych fragmentów miast programami rewitalizacji. Autor słusznie wskazuje na kontynuację procesu rewitalizacji na określonych obszarach, niewielką skuteczność dotychczasowych działań oraz brak znaczącej poprawy wskaźników społeczno-gospodarczych (str. 254). Na uwagę zasługuje również analiza przełożenia informacji o dostępnych środkach finansowych na liczbę realizowanych projektów rewitalizacyjnych (str. 255). Badania sondażowe ujawniają interesujący, choć niepokojący wniosek dotyczący ograniczonego zainteresowania mieszkańców konsultacjami społecznymi (str. 256). Warto także podkreślić zmianę charakteru zadań ujmowanych w programach rewitalizacyjnych – początkowo dominowały zadania inwestycyjne, natomiast zadania społeczne zyskały większe znaczenie dopiero w ostatnich latach (str. 257).

Jednakże, po obszernym opisie programów rewitalizacji w obu miastach, można było oczekiwać bardziej kompleksowych wniosków. W szczególności zabrakło analizy wykorzystanych wskaźników do oceny procesu rewitalizacji w poszczególnych programach, ich ewolucji oraz zmian w formach i metodach partycypacji społecznej. Istotnym uzupełnieniem mogłoby być również przedstawienie rozwoju myśli dotyczącej celów przyjmowanych w kolejnych programach.

Choć autorka dokonała imponującego przeglądu materiałów i szczegółowo je opisała, potencjał zgromadzonej wiedzy nie został w pełni wykorzystany. Syntetyczna analiza pozwoliłaby na wskazanie różnic między programami, podkreślenie, na jakich polach rozwijały one kolejne problemy związane z rewitalizacją, oraz wyciągnięcie wniosków z ewolucji tych działań. Brak tego rodzaju podsumowania sprawia, że część rozprawy, mimo solidnego fundamentu, pozostawia niedosyt, być może uzupełniony w przyszłości w kolejnych działaniach naukowych.

Podsumowanie

Doktorantka podjęła temat niezwykle aktualny, który, mimo obszernej literatury, nadal pozostawia luki badawcze wymagające uzupełnienia. Uzyskane przez mgr inż. Dominikę Barbarę Mazur wyniki mogą znaleźć praktyczne zastosowanie, na przykład podczas prac nad kolejnymi dokumentami związanymi z rewitalizacją lub w trakcie wdrażania programu operacyjnego. Obrany cel badawczy, polegający na identyfikacji mechanizmów programowania i realizacji programów rewitalizacji w dwóch miastach wojewódzkich – Bydgoszczy oraz Lublinie – jest interesujący i trafnie sformułowany. Zdefiniowany w pracy model programowania i realizacji procesu rewitalizacji stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego. Przytoczona w rozprawie doktorskiej obszerna literatura świadczy o szerokiej wiedzy teoretycznej autorki w dyscyplinie naukowej architektury i urbanistyki.

Recenzowana praca doktorska pt. „Programowanie rewitalizacji miejskich obszarów zdegradowanych na przykładzie Bydgoszczy i Lublina”, wykonana przez mgr inż. Dominikę Barbarę Mazur pod kierunkiem promotora dr hab. Waldemara Gorzyna-Wilkowskiego, prof. UMCS, spełnia wymagania przewidziane obowiązującymi przepisami prawa dotyczącymi prac doktorskich. Wnioskuje o dopuszczenie mgr inż. Dominiki Barbary Mazur do publicznej obrony pracy doktorskiej na Wydziale Nauk o Ziemi i Gospodarki Przestrzennej Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.

M. M. Gysch-Pawlak